

ПРЕГЛЕД / ОБЗОРИ И РЕЦЕНЗИИ / SURVEY AND BOOK REVIEWS

*Искра Христова-Шомова (София, България)*ПРОФ. Д.И.Н. БОРЯНА ВЕЛЧЕВА (19 МАЙ 1932 – 23 ФЕВРУАРИ 2020)
IN MEMORIAM

На 23 февруари 2020 г. ни напусна проф. д.и.н. Боряна Велчева, забележителна българска изследователка на средновековното и възрожденското книжовно и културно наследство. Със своите многобройни и оригинални трудове тя допринесе много за авторитета на българската славистика и медиевистика. Нейните книги, студии и статии на няколко езика са добре познати на международната научна общност и се ползват със значителен авторитет. Всички нейни публикации са известни като сериозни изследвания, написани с отлично познаване на материала в детайли, със солидна аргументация и с убедителни изводи.

Научното наследство на Боряна Велчева е много богато, а обхватът на нейните изследователски интереси е изключително широк – от зората на славянската писменост и първата славянска азбука до предвъзрожденската и възрожденската книжнина. Въпреки разнообразието от теми, на които Боряна Велчева е посветила своите изследвания, има някои особености, които са характерни за всички нейни трудове. На първо място тук трябва да се посочи нейният оригинален поглед към книжовните и литературните факти,

способността ѝ да забелязва явления, останали извън вниманието на останалите учени. Друга отличителна особеност на нейните трудове е умението ѝ да разглежда всяко явление на изключително широк фон и по този начин, като тръгва от частен проблем, да достига до важни обобщения за книжовната и езиковата практика. Трудовете на Боряна Велчева се отличават също с изключителен усет към де-

тайла, с уважение към дребните на пръв поглед факти, които, събрани заедно, изграждат завършена картина и могат да доведат до неочаквани изводи.

При цялото многообразие от проблеми, които Боряна Велчева разработва, все пак в нейните трудове има два фокуса, две теми, на които тя посвещава множество изследвания, като ги анализира от различни перспективи. Първата от тези две теми е ранната старобългарска писменост, двете старобългарски азбуки и взаимодействието помежду им. Втората е българската дамаскинарска традиция, и по-общо – българската книжовност от XVI–XVIII в.

Анализът на старобългарските абуки, който прави Боряна Велчева, се основава на детайлно познаване на употребата на буквите във всеки един старобългарски ръкопис. Именно благодарение на тази информация и на съпоставката между отделните ръкописи по отношение на използването на различните графични знаци изследователката прави убедителна класификация на старите ръкописи от гледна точка на графичната им система. Анализът ѝ позволява също да предложи солидна теория за развитието на азбуките и взаимното влияние между тях. Мнозина учени са писали за кирилицата и за глаголицата, но тя е тази, която в най-голяма степен е осветлила етапите от развитието на двете азбуки и тяхното взаимодействие.

В своята забележителна студия „Късната българска глаголица“¹ Боряна Велчева прави обстойна характеристика на цялата българска глаголическа традиция в съпоставка с кирилската традиция. Повод за написване на това изследване е откритието на нови славянски ръкописи в Си-

найския манастир, сред които се оказаха части от *Синайския псалтир* и *Синайския евхологий*, както и три нови глаголически ръкописа, и техният опис, подготвен от Йоанис Тарнанидис². Но в своя стил да привлича при разглеждането на всеки книжовен факт богат сравнителен материал авторката на практика е направила преглед и е дала класификация на цялата старобългарска писмена традиция от X до XII в. включително. Студията започва с преглед на старите образци, в който са представени типовете правопис в най-старите глаголически паметници: двуеров правопис с три букви за назални гласни и правопис с четири букви за назални гласни, който има три разновидности според употребата им. По-нататък Боряна Велчева посочва, че „в своя развой до XIII в. глаголицата е в постоянно взаимодействие с кирилицата“ (с. 91). Разгледани са и основните типове кирилски правопис, които оказват влияние върху разволя на глаголицата: едноерова кирилица с три разновидности (едноеров правопис с ъ, две носовки и без буква ъ; едноеров правопис с ъ, две носовки, без ъ и ѳ; едноеров правопис с ъ и три носовки); двуерова кирилица с четири носовки; кирилица със смесени носовки. След тази встъпителна част изследователката разглежда детайлно късните глаголически ръкописи и глаголически пасажки, вмъкнати в ръкописи. Те са разделени на четири групи. Първата е наречена преходен тип и е представена от *Псалтира на Димитър* (Sinai 3/N) и *Синайския малък миней* (Sinai 4/N), и двата от края на XI или началото на XII в. Във втората група влизат глаголически ръкописи или части от ръкописи от края на XI и от XII в. без среднобългарско

¹ Велчева, Б. *Късната българска глаголица*. – Кирило-Методиевски студии, 12 (1999), с. 87–142.

² Tarnanidis, I. *The Slavonic Manuscripts Discovered in 1975 at St. Catherine's Monastery on Mount Sinai*. Thessaloniki, 1988.

смесване на носовките. Тук са разглеждани *Боянският палимпсест*, късната глаголическа част в *Зографското евангелие*, *Зографският палимпсест*, *Синайският фрагмент*, открит от М. Алтбауер, добавената страница към *Киевските листове*, късната глаголическа част в *Асеманиевото евангелие* (повторен текст на л. 29с, d и 30а), *Лънтовиат палимпсест*. В третата група влизат глаголически текстове със среднобългарско смесване на носовките. Тук са разглеждани глаголическите пасажии в *Охридския апостол* и в *Битолския триод*. В четвъртата група са включени кратки записи с глаголица в среднобългарски паметници: в *Шафариковия триод*, в *Кодовия триоден фрагмент*, в *Болонския псалтир*, в *празничния миней* от Зографския манастир (приписка на Даниил). В този изчерпателен преглед на представителите на късната глаголица – от цели ръкописи до отделни кратки бележки, личи изследователският подход, типичен за Боряна Велчева: да не се пропусне нито един факт, нито един представител на дадено явление, защото дребните факти понякога променят или оформят цялостната картина. В обобщение авторката е посочила основните белези за влияние на глаголицата върху кирилицата (употреба на ъ вместо ѱ; употреба на ю вместо ѱ след етимологично меки съгласни и съгласкови съчетания; правопис с три носовки; висящо писмо) и на кирилицата върху глаголицата (едноеров правопис и тенденция към двуюсов правопис). Изследователката е продължила своето проучване на късната българска глаголица, като е проследила нейното влияние върху ранните хърватски глаголически ръкописи: *Гръшковичев апостол*, *Михановичев апостол*, *Виенски листове*. Нейните наблюдения потвърждават тезата за южня път на проникване на славянската писменост в хърватските земи.

Важно допълнение към картината на развоя на славянската писменост в България, очертана от Боряна Велчева, е нейната статия за *Супрасълския сборник* и кирилицата по времето на цар Петър (927–969)³. В нея авторката обръща внимание на някои характерни за *Супрасълския сборник* правописни особености, които може да се смятат за типични за кирилицата в Преславския книжовен център по времето на цар Петър: липса на буква ц, употреба на љ и ѱ, специфичната буква ѱ за нейотуваната малка носовка, която присъства като наследство от Преслав и във *Владиславовия надпис*, в старата част на *Слепченския апостол*, във *Ватопедската* и в *Дубровнишката грамота*, в *Григоровичевия паримейник*. Именно Боряна Велчева отдели най-много внимание на взаимното влияние между кирилицата и глаголицата и показа най-добре значението на кирилската писменост за развитието на глаголицата.

Изследването на старобългарските правописни и графични норми отвежда Боряна Велчева и до един важен старобългарски паметник, запазен в източнославянски преписи: *Симеоновия сборник*. В своята студия, посветена на правописа на Светославовия препис от 1073 г.⁴, авторката дава подробна характеристика на различните правописни системи, представени в този ръкопис. Тя посочва, че могат да се обособят шест части въз основа на употребата на определени букви в тях. При съпоставката на отделните части се

³ Велчева, Б. *Супрасълският сборник и времето на цар Петър*. – В: Преоткриване: Супрасълски сборник, старобългарски паметник от X век. София, 2012, с. 13–17.

⁴ Велчева, Б. *Правописът на Светославовия изборник от 1073 г. и неговите старобългарски успоредици*. – В: Симеонов сборник (по Светославовия препис от 1073 г.). Т. 1. Изследвания и текст. София, 1991, с. 130–147.

проследяват връзките на типовете правопис с различни старобългарски паметници, както кирилски, така и глаголически. В обобщение са изведени особеностите, които са общи за целия ръкопис: два ера, липса на буква за африката [дз], съчетание шт, употреба на ъ в интервокална позиция, означаване на мекостта на съгласните (главно л и н). Тези характеристики са разделени на две групи: правописни черти, наследени от старобългарския оригинал, и източнославянски правописни белези. Общите правописни особености на Светославовия препис, от една страна, показват неговата близост със *Супрасълския сборник*, а от друга страна, очертават пътя на приспособяване на кирилицата в староруската писменост.

Съществено място в значителния принос на Боряна Велчева за изследването на старобългарските азбуки заемат и статиите за всяка от старобългарските букви в Кирило-Методиевската енциклопедия⁵, написани съвместно с Петър Илчев. В тези статии се разглеждат графичните облици и типовете употреба на всяка от буквите в кирилицата и в глаголицата, при това не само в старобългарските паметници, а изобщо в българската и славянската книжнина през вековете. Те съдържат обобщение на научните постижения на десетки слависти в продължение на близо две столетия, но същевременно мненията на учените преди тях са подложени на критична оценка от гледна точка на собствените наблюдения на двамата автори. Тези статии са резултат от изключително задълбочено проучване на писмените паметници, в които се използват двете азбуки, и са незаменим пътеводител в историята на славянската писменост.

⁵ Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 1–4. София, 1985–2003.

Друга перспектива на изследване на старата славянска писменост е представена в трудовете на Боряна Велчева, посветени на праславянската и на старобългарската фонологична система. Резултат от нейните проучвания е книгата, посветена на праславянската и старобългарската фонология⁶, преведена и на английски език⁷. В този труд е направен опит за реконструкция на старата обща изходна фонологична структура на българските говори. Въз основа главно на глаголическите старобългарски паметници, а също и на богат диалектен материал, в книгата е направен обстоен и всестранен анализ на старобългарската фонологична система на базата на дихотомичното деление на фонемните признаци, основано на теорията на Н. Чомски и М. Хале⁸. Анализирани са поредица от праславянски и старобългарски фонологични промени, проследени в тяхната хронологична последователност. Така се очертава и картината на старобългарските диалекти, като авторката обръща внимание на това, че не трябва да подходяме към старобългарския език с опростена представа за съществуване само на два старобългарски диалекта – източен и западен. Целта на труда е въз основа на реконструираната фонологична система да се възстановят фонетичните и фонологичните процеси, протичали в езика, и генериращите правила, които са ги пораждали. Изведени са 52 генеративни правила, формулирани в термините на различителните признаци. Този труд, който открива нови хоризонти към приложението на постиженията на фонологията и

⁶ Велчева, Б. *Праславянски и старобългарски фонологични изменения*. София, 1980.

⁷ Velcheva, B. *Proto-Slavic and Old Bulgarian Sound Changes*. Columbus, Ohio, 1988.

⁸ Chomsky, N., M. Halle. *The Sound Pattern of English*. New York, 1968.

генеративната граматика, като показва, че те могат да бъдат успешно използвани в диахронните изследвания, и по-специално в старобългаристиката, предизвиква широк отзвук в международните научни среди⁹.

Интересът на Боряна Велчева към правописните системи на книжовните паметници намира израз и в проучването и издаването на среднобългарски ръкописи. Тук трябва да се посочи нейното критическо издание на *Добромировото евангелие*, български паметник на границата между старобългарската и среднобългарската епоха, придружено с подробно кодикологично и палеографско изследване¹⁰, както и изданието и изследването на *Църколезкия апостол*, съществено съвместно с Д. Богданович и А. Наумов¹¹.

Обобщаваща за продължителните ѝ проучвания върху среднобългарския правопис е нейната студия за *Стаматовото евангелие*¹². В началото на студията автор-

ката посочва колко голямо значение има установяването на правописната школа за локализирането на даден паметник. Тя подчертава, че при определянето на правописната школа трябва да се изследва цялата съвкупност от правописни принципи, а не само отделни особености като употребата на еровете и носовките. Именно в умението да определи системата от правописни характеристики на даден паметник Боряна Велчева беше ненадмината със своята наблюдателност и аналитичност. В образцовото изследване на *Стаматовото евангелие* е представена употребата на графичните знаци – както буквени, така и надредни, в цялостна система и със статистически данни. При анализа на всяко явление са посочени успоредици с други среднобългарски паметници, като за сравнение са привлечени значителен брой ръкописи, някои от които рядко са били обект на наблюдение. След подробния анализ на графичната система на паметника и въз основа на честотата на определени букви в различни части на ръкописа изследователката стига до извода, че „в Стаматовото евангелие се откриват различни правописни пластове“. По-нататък авторката проследява всяка от характерните особености на правописа на *Стаматовото евангелие* (двуетеров правопис с преобладаващ ъ; употреба на ѱ като знак за йотуван назален звук) в контекста на цялостната книжовна традиция, като се започне от старобългарските паметници (кирилски и глаголически) и се продължи през богатството и многообразието от среднобългарски ръкописи. В края на студията Боряна Велчева се спира и на промените, настъпили във фонологичната система на българския език, довели до правописните норми, отразени в среднобългарските паметници.

⁹ Агаева, Р. А. – Общественные науки за рубежом. Реферативный журнал. Серия 6. Языкознание, 1981, № 5, с. 54–57; Sutton, E. *History of the Phonological System of Old Bulgarian*. – *Palaeobulgarica*, 6 (1982), № 2, с. 117–119; Henninger, Th. – *The Slavonic and East European Review*, 67 (1989), № 4, p. 600; Huntley, D. – *Canadian Slavonic Papers*, 31 (1989), № 1, p. 101–102; Wukasz, Ch. – *Slavic and East European Journal*, 33 (1989), № 3, p. 462.

¹⁰ Велчева, Б. *Добромирово евангелие. Български паметник от началото на XII век*. София, 1975.

¹¹ Богданович, Д., Велчева, Ал. Наумов. *Болгарский Апостол XIII века. Рукопись Дечани-Црколез 2. Исследование и микрокарточное воспроизведение рукописи*. София, 1986.

¹² Велчева, Б. *Към установяването на среднобългарските правописни типове (Стаматовото четвероэвангелие от XIII век)*. –

Известия на Института за български език, 17 (1969), с. 233–286.

Многобройни свои изследвания Боряна Велчева посвещава на балканската книжовност от XV в. нататък. Тя обръща внимание на това, че безюсовият правопис, който след XV в. става обичаен както за сръбските, така и за българските книжовници, има и множество български черти¹³. След завладяването на Търново мнозина опитни търновски книжовници, както и множество български книги, намират убежище в сръбските земи и там се създава една обща книжовна норма, която включва както сръбски (ресавски), така и търновски особености. За общия правопис изследователката въвежда сполучливия термин *търновско-ресавски правопис*. За него тя отбелязва, че се запазва писането на ъ, ю и є за старите назални гласни, но същевременно остават в сила много от търновските правила: „По отношение на останалите употреби се приемат правилата на търновския правопис – дистрибуцията на ъ и ь, определен брой и употреба на буквени, надредни и препинателни знаци. Запазва се старият български книжовен език с неговата граматическа структура и с неговия словесен състав. В случаи, когато има разлики в сръбските и българските рефлексии на стари гласни и съгласни, се приема старото, фактически старобългарското състояние на книжовния език. Така например се спазва писането на щ, жд, в думи като нощъ, хоцетъ, междд, междоу. Приема се да се пише дънь, а не *день*, както е в българските говори, и не *дань*, както е в сръб-

ски, също отъць, чрънь, вънь, дъждъ. Така самите книжовници започват да наричат нормирания книжовен език *общ език*“¹⁴.

Значителен е приносът на Боряна Велчева за проучване на българското ръкописно наследство от Късното средновековие и Ранното възрождане – от „заявяването“ с първите новобългарски особености в писмените паметници от XVII в. до оформянето на новобългарския книжовен език в творчеството на възрожденците. Тя е изследователката, която формулира и най-убедително доказва тезата, че в историята на българския книжовен език има непрекъсната приемственост, че българската книжовна традиция не е прекъсвала, а всеки етап от нея е продължение на предходния. С красивата метафора „и от заявяването тръгва денят“¹⁵, с която завършва една от нейните статии, Боряна Велчева изразява синтетично това, което е установила благодарение на дългогодишни проучвания – че новобългарският книжовен език има своите дълбоки корени и здрави основи в наследената книжовна традиция, че промените в книжовните норми са ставали постепенно и постъпателно, че книжовната лексика не само се е обогатявала през вековете, а и се е променяла под влияние на говоримия език. Богатият лексикален материал, който извлича от новобългарските дамаскини, от сборници със смесено съдържание и от други паметници от XVII и XVIII в., дава възможност на Боряна Велчева да

¹³ Още през 1991 г. Б. Христова обръща специално внимание на това, че безюсовите ръкописи често автоматично се определят като сръбски, което е погрешно и показва слабо познаване на книжовната традиция (вж. Христова, Б. *За ресавските български ръкописи от XV–XVIII век*. – *Palaeobulgarica*, 15 (1991), № 4, с. 50–55). Този важен въпрос е разработен по-нататък от Боряна Велчева.

¹⁴ Велчева, Б. *Книги, писани „общимъ езикомъ“*. *Сръбската и българската писменост през XV–XVIII век*. – Във: Велчева, Б., Д. Иванова. *И от заявяването тръгва денят...* Изследвания върху приемствеността в разволя на българския книжовен език. Пловдив, 2010, с. 74–77.

¹⁵ Велчева, Б. *Дамаскините от XVII в. и началото на новобългарския книжовен език*. – Във: Велчева, Б., Д. Иванова. *И от заявяването тръгва денят...*, с. 88–109.

покаже, че ролята на руските печатни книги и на църковнославянския език за формирането на новобългарския книжовен език често е представяна в преувеличена светлина. Тя доказва, че много думи, за които се смята, че са навлезли в книжовния език на Възраждането от църковнославянски, в действителност са наследени от българската книжовна традиция. Такива са например *вярност, жилище, отечество, поприще, тълкувам, търговия, смисъл, чувство, нужда*¹⁶.

Благодарение на задълбочените си занимания с книжовни паметници от XVII и XVIII в. изследователката допринася много за изясняване на формирането на новобългарската книжовна терминология в различни области. От многобройни ръкописи тя извлича и систематизира лексеми с терминологично значение, някои от които са наследени още от старобългарския книжовен език, а други са създадени през Късното средновековие. От нейните проучвания може да се види, че в писмените паметници от тази епоха има солиден пласт лексика, свързана с общественото устройство: *царство, власт, област, безработен, неприличен, бащина, освобождение, робство, гонение, заточение, величество, владичество, строй, служба, заговор, наговор, метеж, народ, обичай, събрание, събор, варварин, връстник, господар, гражданин, творец, тъмничар*, редом със заемки от турски като *рая* и *диван*; правна лексика: *съд (суд), съдия, съдник* (редом с *кадия*), *правосудник, правина, кривина*; военна лексика: *вожд, воевода, воин, войник, воински, войска, чиновачелник, ти-сущник, страж, стражар, поборник*, наред със заемки от гръцки и турски: *хилардар, стратилат, ага яничарски*; морска лексика: *кораб, корабец, гемия, катарга, корабник, гемиджия, пловец, ветрила*,

¹⁶ Пак там, с. 95.

ядрила, кръмилото, кръма, прилежен вѣтръ, дори дума за ‘пирати’: *фѣцаре* или *фуцаре*; спортна лексика: *игране, борение, надбръзват, надскачат*; медицинска лексика: *люта болест, пришки, струпеи, осилостъ, врачеве, врачовска хитростъ, врачевание, цѣлба, исцѣление*, както и новобългарския глагол *оздравея*¹⁷.

Сред многобройните приноси на Боряна Велчева за проучването на дамаскините трябва непременно да се посочи нейната голяма студия върху показателните местоимения и наречия в тези книги, в която тя предлага и класификация на новобългарските дамаскини въз основа на наречията със значение ‘тогава’ (*тогази, тогива* и *тогизи*), чиято употреба маркира времето на създаване на дамаскините, като най-късни са тези с наречие *тогизи*¹⁸. Друг значителен неин труд е изданието на *Ловешкия дамаскин* съвместно с Олга Младенова, в което на Боряна Велчева принадлежи подготовката на текста и изследването на езика и правописа¹⁹.

Боряна Велчева е автор и на няколко много интересни изследвания върху стилистиката на средновековните текстове. Тази област като цяло не е особено разработена, но доколкото има палеославистични трудове върху стилистиката, те са предимно върху оригинални текстове. В своята статия за повторението в старобългарската преводна проза²⁰ изследова-

¹⁷ Пак там, с. 97–103.

¹⁸ В е л ч е в а, Б. *Показателни местоимения и наречия в новобългарските дамаскини от XVII и XVIII в.* – Известия на Института за български език, 10 (1964), с. 159–233.

¹⁹ М л а д е н о в а, О., Б. В е л ч е в а. *Ловешки дамаскин. Новобългарски паметник от XVII век.* София, 2013.

²⁰ В е л ч е в а, Б. *Повторение – благозвучие, ритъм (Наблюдение върху старобългарската преводна проза).* – Във: В е л ч е в а, Б., Д. И в а н о в а. *И от заторяването тръгва денят...*, с. 284–295.

телката анализира типовете повторения (изоколни структури, граматичен паралелизъм, синтактичен паралелизъм, анафора, етимологични фигури, алитерация) в някои старобългарски преводни съчинения (слова на Йоан Златоуст и жития), като показва, че част от тях имат паралел в изходните гръцки текстове, но други са резултат от творческия подход на преводачите. В друга своя статия Боряна Велчева разглежда стилистиката на късната средновековна книжнина²¹. Тя обръща внимание на един разпространен стилистичен похват: употребата на устойчиви двойки от синоними от вида *радост и веселие, страх и трепет, прах и пепел*. Оказва се, че този тип словесни двойки са силно разпространени в новобългарските дамаскини. Някои от тях се срещат още в старобългарските текстове, например *чудя се и дивя се, плача и ридая, сираци и бедни*. Но понякога в дамаскините се откриват нови синонимни двойки, които се основават на народните говори, например *чудя се и мая се, сироти и сиромаси, плача и нареждам*.

В този кратък текст не мога да направя пълен преглед на богатото научно наследство на Боряна Велчева. Постарах се да обърна внимание преди всичко върху темите, по които тя има най-много и най-съществени приноси. Все пак, когато говорим за нейните научни постижения, трябва поне да споменем, че Боряна Велчева беше не само неуморен изследовател на езика на книжовните паметници, но и отличен диалектолог с приноси изследва-

²¹ Велчева, Б. *Една стилно-синтактична особеност на езика на книжнината от XVI–XVIII век*. – Във: Велчева, Б., Д. Иванова. *И от зазоряването тръгва денят...*, с. 296–300.

ния върху българските диалекти²², а също и опитен палеограф, един от най-добрите познавачи на българското и славянското ръкописно наследство; тя е съавтор на описа на ръкописите в Троянския манастир²³.

Ще завърша с някои свои лични впечатления от общуването си с Боряна Велчева. Първото нещо, за което се сещам, когато си спомня за нея, е сладкодумието ѝ. Тя беше интересен събеседник, с богат и жив език, с чувство за хумор и с изключително широка култура. Друга нейна отличителна черта беше сърдечното отношение към хората и отзывчивостта ѝ. Нейната колегиалност, нейната честност и чувството ѝ за достойнство, които не я напуснаха никога, включително и в трудните моменти от нейната кариера, когато към нея беше проявявана несправедливост, я издигат в съзнанието на колегите ѝ като един от най-достойните български учени. Освен това тя беше ведър човек, обикновено усмихната и в добро настроение. И разбира се, това, с което Боряна

²² Велчева, Б. *Показателни местоименни форми в българските говори (Обща типологическа характеристика)*. – Известия на Института за български език, 20 (1971), с. 227–238; Велчева, Б. *Девокализацията в троянския говор*. – Български език, 26 (1976), № 1–2, с. 141–144; Велчева, Б. *Назализмът в българските говори на Сухо и Висока, Солунско*. – В: Изследвания върху историята и диалектите на българския език. Сборник в памет на чл.-кор. Кирил Мирчев. София, 1979, с. 78–83; Велчева, Б. *Проблеми на българската историческа диалектология*. – В: Първи международен конгрес по българистика, София, 23 май – 3 юни 1981. Доклади. Т. 3. София, 1983, с. 159–170.

²³ Велчева, Б., Е. Кочева, Ст. Кожухаров. *Ръкописната сбирка на Троянския манастир*. – Старобългарска литература, 1 (1971), с. 461–493.

Велчева неизменно правеше впечатление, беше нейният финес, изящество и аристократичност. Такава ще я помним още дълги години – усмихната, добро-

намерена и аристократична. А нейните научни трудове и прозрения ще останат за много поколения след нас. Светла ѝ памет!

*Искра Христова-Шомова,
Софийски университет „Св. Климент Охридски“*